

EESTI
TRANSINIMESTE
ÜHING

TRANSINIMESSED MEEDIAS – STIILIJUHEND AJAKIRJANDUSELE

Eesti Transinimeste Ühingu soovitused ajakirjanikele, toimetajatele ja sisuloojatele

Autorid: Mel Zelmin, Paul Joosep Vahtra ja Aubrey Lay

Toimetaja: Aet Kuusik

Illustraator: Rodion Furs

Töö valmimisse on andnud olulise panuse Sara Arumetsa ja Soovaba.

Stiiljuhend valmis projekti "Meedia TRANSformeerimine": trans- ja mittebinaarsete inimeste kogukonnaloome ning võimestamine Eesti meediamaaastikul raames.

Projekti rahastab Aktiivsete Kodanike Fond, mida vahendab Avatud Eesti Fond koostöös Vabaühenduste Liiduga.

Island
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

Avatud Eesti Fond
Open Estonia Foundation

Täname stiiljuhendi loomisesse panustanud ajakirjanikke, transekspertkogu liikmeid ja projekti partnereid Feministeeriumist, Eesti LGBT Ühingust ja Samtökin '78-st

 FEMINISTEERIUM

Eesti Transinimeste Ühing (ETÜ) on vabaühendus, mille eesmärk on kasvatada transkogukonna võimekust ja nähtavust, juhtida tähelepanu soovähemuste probleemidele ja seista nende huvide eest Eesti ühiskonnas.

Meediapäringud: info@transinimesed.ee

Eesti Transinimeste Ühing (ETÜ)

Kaarli pst 5-1, Tallinn

www.transinimesed.ee

[Facebook](#) ja [Instagram](#)

Väljaande autoriõigus kuulub Eesti Transinimeste Ühingule. Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale

<i>SISSEJUHATUS</i>	4
<i>10 soovitusi kiireks kasutamiseks</i>	5
PÕHIMÕISTED.....	7
SOOLINE IDENTITEET.....	8
KUIDAS RÄÄKIDA AJAKIRJANDUSLIKUS LOOS TRANSINIMESTEST?.....	9
VANA NIMI.....	13
INTERVJUEERIMINE.....	14
ETTEVALMISTUS INTERVJUUKS.....	14
INTERVJUU AJAL.....	14
SENSATSIOONILISUS.....	15
AUSTAV SUHTUMINE.....	16
VÕÕRKEELES.....	18
FOTOD JA MUU VISUAALNE MEEDIA.....	18
"ENNE JA PÄRAST PILTIDE" KASUTAMINE.....	18
KUI KUULSUS VÕI AVALIKU ELU TEGELANE LÄBIB SOOLISE ÜLEMINEKU?.....	19
KUIDAS VÄLTIDA STEREOTÜPISEERIMIST?.....	19
DRÄÄG ≠ TRANSSOOLISUS.....	19
PILDIPANKADE SOOVITUSED.....	20
TRANSEKSPERTIIS.....	21
Meditšiinitöötajate kaasamine transspetsiifilistesse lugudesse.....	21
TERVISHOID.....	22
Mis on transtervishoid?.....	22
TRANSTERVISHOIU KAJASTAMINE MEEDIAS.....	23
Depatologiseerimine.....	24
Sooline identiteet ≠ anatoomia.....	24
SURMAJÄRGNE KAJASTUS.....	25
TÖLKIMINE.....	26
ASESÕNAD.....	26
INIMESELE VIITAMINE.....	26
INTERSOOLISUS.....	28
LÜHIÜLEVAADE.....	28
Intersoolisuse/sootunnuste variatsioonide ABC.....	28
Häbi ja sotsiaalsed probleemid.....	28
Intersoolisus ja LGBT kogukond.....	29
Terminoloogia.....	29
Sõnad, mida vältida.....	29
Intersooliste inimeste kajastamine meedias.....	30
SÕNASTIK.....	31
USALDUSVÄÄRSED ALLIKAD.....	36
VIITED (poolik).....	38

SISSEJUHATUS

Siinsed soovitused on töövahendiks, et toetada ajakirjanikke, toimetajaid ja sisuloojaid transinimeste ja teiste soovähemuste kajastamisel täpselt ja nüansirikkalt. Dokumendi eesmärk on pakkuda ligipääsetavaid eestikeelseid soovitusi selle kohta, kuidas kajastada transsooliste, mittebinaarsete ja intersooliste inimeste elu, probleeme ja rõõme meedias, sh sotsiaalmeedias. Oleme kindlad, et see aitab parandada soovähemusgruppide heaolu, sest avalikkuse suhtumisel on suur mõju.

Transinimeste isiklikud lood aitavad näha *trans*-liite taga inimest ja murda stereotüüpe, mis on kahjulikud soovähemuste enesekuvandile, vaimsele tervisele ja transinimeste õiguste arendamisele. Viimase all peame peamiselt silmas ligipääsu soo tunnustamisele ja transtervishoiule ning kaitsele vaenukuritegude ja diskrimineerimise eest. Meedial on tähtis roll muuta olukorda paremaks, jutustades lugusid, mis räägivad ausalt nii transinimeste argipäevast, võitudest kui ka takistustest. Faktidel ja teadmistel põhinev kajastus aitab vastu seista suunatud valeinfo levitamisele ja hirmu külvamisele nende suhtes, kes vajavad rohkem kaitset ja ühiskonna tuge.

Transkogukond on mitmekesine ja erinevad inimesed võivad enda kirjeldamiseks kasutada erinevaid sõnu. See juhend on teeviidaks transinimesi puudutavate teemade üldisel kajastamisel ja kui konkreetne transinimene pole palunud teisiti, võid rahulikult aluseks võtta siinses juhendis kasutatud sõnavara.

Usume kvaliteetse ajakirjanduse jõudu ja loodame, et see materjal aitab sind transteemade edasi andmisel.

Mel Zelmin ja Paul Vahtra
Eesti Transinimeste Ühing

10 soovitus kiireks kasutamiseks

1. Kasuta transinimesega suheldes või temast kirjutades nime ja sõnu, mida ta iseenda kohta kasutab.

Kui intervjuueerid transinimese lähedast või kedagi kolmandat, kes viitab transinimesele teistsuguse nimega või sõnadega, siis austa oma loos transinimese valikuid. Kui nimi pole teada, siis hoidu selle kasutamisest.

2. Ära avalda transinimese minevikku puudutavat infot nagu näiteks vana nimi ja sünnil määratud sugu ilma tema nõusolekuta.

Kui räägid inimesest minevikus kasuta tema praegust nime. Transmeeste ja transnaiste puhul pruugi vastavaid soolisustatud sõnu (mees, naine jne). Mittebinaarset inimest intervjuuerides küsi, milliseid sõnu temast rääkides kasutada. Eesti keeles on turvaline kasutada võimalikult sooneutraalset keelt: soole viitavate sõnade asemel piisab sageli ainult nimest.

3. Kui kahtled, siis küsi ja kontrolli.

Kui sa pole kindel, mida mõni sõna tähendab, siis küsi või vaata järele siinsest sõnastikust. Kui sa ei ole kindel, milliseid sõnu inimene enda kirjeldamiseks kasutab, siis küsi, mitte ära eelda.

4. Paku transinimestele platvormi ise enda lugude, teadmiste ja perspektiivide jagamiseks.

Parimaid teadmisi transinimeste kohta oskavad jagada transinimesed ise. Aga pea meeles, et transinimesed on ka paljude teiste alade eksperdid. Kaasa neid ka teistel teemadel peale transküsimuste.

5. Hoidu üldistusest ühe transinimese kogemuse põhjal.

Transinimesed – nagu kõik inimesed – on mitmekesiste elukogemuste, vaadete, soovide ja uskumustega. Kui oled kohtunud ühe transinimesega, ei tähenda see, et kõik transinimesed, kellega kohtud, on sarnaste kogemuste või vaadetega.

6. Hoidu transinimestest jutustavates lugudes keskendumast kehale ja soolise üleminekuga seotud meditsiinilistele protseduuridele.

Tihtilugu keskenduvad ajakirjanduslikud lood just sookogemuse meditsiinilisele vaatenurgale. Transinimeseks olemine on palju enamat kui tervisehoiuküsimused. Veendu enne loo kirjutamist, kas on vaja rääkida transinimese isiklikust meditsiiniajaloost.

Transtervishoidu on hea fookusesse võtta selleks, et rääkida sellele ligipääsetavuse probleemidest.

7. Ole ettevaatlik küsimustega, mis puudutavad intervjueeritava anatoomiat.

Hoidu küsimustest suguelundite, meditsiiniliste protseduuride ja kirurgia kohta. Räägi neist teemadest ainult siis, kui inimene on selleks valmis ja annab sulle informeeritud nõusoleku.

8. Soovitame sensatsiooni tekitavatest vaatenurkadest ja pealkirjadest hoiduda.

Lähtu loo kirjutamisel tõendus põhiseadusest materjalist ja kontrolli allikate usaldusväärsust. Välti põhjendamatu kliki korjajate meelelahutuslike lugude tootmist, kasutades selleks transinimesi. Lähtu teadmisest, et inimese sooline identiteet ise ei ole uudisväärtusega: paiksoolisest inimese sugu ei ole kunagi esitatud kui uudislugu *a la* X kuulsus on mees.

9. Hoidu loo illustreerimist "enne ja pärast" piltidega

Tegu on kulunud võttega, mis taastoodab sensatsioonilisust. Transinimest kujutavate lapsepõlvefotode kasutamisel veendu, et sul on selleks nõusolek. Kui kuulsus teeb oma uue sooidentiteedi avalikkusele teatavaks, ei ole vajalik võrdluseks tuua tema varasemaid pilte.

10. Veendu, et transinimest kujutav pildi- ja videomaterjal on asjakohane

Tihtilugu kasutatakse soovähemuste kujutamisel pilte *pride'i* rongkäikudest või *drag queenidest*. Kui tegu ei ole artikliga *pride*'st või transinimesest kes on *drag-esineja*, siis ei ole soovitatav kasutada loos selleteemalisi pildi- ja videomaterjali. Pildipanga soovitusel leiad [siit](#).

PÕHIMÕISTED

- **Sooline identiteet** ehk **sooidentiteet** (*gender identity*) tähistab inimese tunnetuslikku sugu ehk seda, kuidas inimene enda soolist olemist kogeb, tunnetab ja mõtestab. Sooidentiteet võib olla näiteks mees, naine, mittebinaarne, asooline jms. Inimese sooline identiteet võib, kuid ei pruugi kattuda sooga, mis talle sünnil määrati. Inimese soolist identiteeti ei saa eeldada tema välimusest, häälest, žestidest või käitumisest.
 - **Transsooline inimene** või lühidalt **transinimene** (*transgender person, trans person*) on inimene, kelle sooline identiteet erineb talle sünnil määratud soost. Kuigi omadussõna transsooline on seotud soolise identiteediga, ei ole tegemist soolise identiteedi kategooriaga, vaid terminiga, mis kirjeldab soolise identiteedi ja sünnil määratud soo suhet. Transinimesed võivad seega olla ükskõik millise soolise identiteediga. Soolise identiteedi ja sünnil määratud soo erinevus ei ole tervises seisund, olgugi et paljud transinimesed võivad soolise üleminekuga seoses soovida või vajada tervishoiuteenuseid.
 - **Transsooline naine** või lühidalt **transnaine** (*transgender woman, trans woman*) on inimene, kelle sooline identiteet on naine, kuid kelle sünnil määratud sugu ei olnud naine. Paiksooline naine ehk *cis*-naine on seevastu inimene, kelle sooline identiteet on naine ja kelle sünnil määratud sugu oli samuti naine. Transnaisel ja *cis*-naisel on sama sooline identiteet, kuid erinev sünnil määratud sugu.
 - **Transsooline mees** või lühidalt **transmees** (*transgender man, trans man*) on inimene, kelle sooline identiteet on mees, kuid kelle sünnil määratud sugu ei olnud mees. Paiksooline mees ehk *cis*-mees on seevastu inimene, kelle sooline identiteet on mees ja kelle sünnil määratud sugu oli samuti mees. Transmehel ja *cis*-mehel on sama sooline identiteet, kuid erinev sünnil määratud sugu.
 - **Mittebinaarne inimene** (*nonbinary person*) on inimene, kes ei määratle oma sooidentiteeti binaarse soosüsteemi järgi. Mittebinaarne inimene võib kirjeldada oma sugu näiteks naise ja mehe vahel asetsevana, mõlemana korraga, sootuna, muutuvana või mitmest soost koosnevana. Kuna mittebinaarse inimese sünnil määratud sugu ei kattu tema tunnetusliku sooga, kuuluvad mittebinaarsed inimesed definitsiooni poolest transsooliste inimeste hulka. Siiski ei pruugi kõik mittebinaarsed inimesed ise end transsoolisuse mõiste kaudu kirjeldada.
 - **Seksuaalne orientatsioon** (*sexual orientation*) tähistab inimese võimet tunda või mitte tunda kiindumust, samuti romantilist ja seksuaalset külgetõmmet ning soovi või soovimatust luua intiimseid ja seksuaalseid suhteid endaga samast või erinevast soost inimesega, rohkem kui ühest soost inimesega või inimesega olenemata tema soost.
- Põhjalikuma sõnastiku leiad [juhendi lõpust](#).

SOOLINE IDENTITEET

Soolise enesemääramise õigus peab olema olemas igal inimesel. See tähendab seda, et igaühel on vabadus oma soolist kogemust ja soolist mina ehk soolist identiteeti kirjeldada, seda määratleda ja seda väljendada. Inimese soolist identiteeti ei saa kahtluse alla seada teine inimene, seda ei saa määrata või diagnoosida meditsiinitöötaja ja diagnoos ei tohi olla eelduseks, et pääseda ligi vajalikele tervishoiuteenustele.

Transinimeste kujutamisel soovitame lähtuda alati inimeste nimest, sooidentiteeti kirjeldavatest sõnadest ja asesõnadest, mida inimene soovib, et tema kohta kasutatakse. Kui sa ei ole kindel, kuidas inimesele viidata, siis küsi. Nimi, mida transinimene argielus kasutab, võib erineda nimest, mis talle sünnil anti. Samuti ei pruugi inimese välimus vastata traditsioonilisele ettekujutusele naiselikkusest või mehelikkusest ega esindada stereotüüpset ettekujutust transsoolisest inimesest.

Näide:

Kuidas sa soovid, et ma sind kutsuksin? Mis nime sa soovid, et ma kasutaksin?	Mis su päris nimi on?
--	-----------------------

- *Mis su nimi on?*
- *Minu nimi on Sāde*
- *... okei, aga mis su päris nimi on?*

Kahjuks küsitakse transinimestelt ikka ja jälle nn päris nime. Nimi millega transinimene end tutvustab ja mida ise kasutab ongi tema päris nimi, sõltumata sellest, mis nimi on kirjas passis. Paljud inimesed kasutavad enda valitud nimesid ja meedia ei maini nendest kirjutades nende sünninime (nt Lady Gaga, Elton John, Lydia Koidula). Transinimeste kajastamisel tuleks lähtuda samast põhimõttest – lähtu nimest, mida inimene ise enda tutvustamiseks kasutab ilma seda kahtluse alla panemata.

Kui küsida inimese soolise identiteedi kohta, siis on tähtis läheneda teemale austusega ja kasutada sõnavara, mis tunnustab transinimese valikuid ise enda sooidentiteedi kirjeldamisel. Arvestada tuleks, et teema võib olla tundlik, sest transinimesel võib olla halbu kogemusi, kui talle pole antud võimalust öelda, milliseid sõnu ta eelistaks või on neid eiratud. Pigem küsida avatud küsimusi, kui eeldada teatud vastuseid.

Näiteks:

Kuidas sa end identifitseerid? Kuidas sa oma identiteedi silti mõistad? Milliste sõnadega oleks kõige parem sind sissejuhatuses kirjeldada?	Mis teie süninisugu on? Sa oled sündinud tüdrukuna/poisina, eks? Aga sa ei ole ju päris naine?
--	---

Samuti on oluline austada inimese piire ja küsida ainult selliseid küsimusi, millele vastates tunneb inimene end mugavalt. Laske intervjuueeritaval avaldada teavet oma tempos. Kui ta otsustab mõnele küsimusele oma identiteedi kohta mitte vastata, siis austage seda ja liikuge edasi järgmisele teemale.

KUI EI OLE VÕIMALIK KÜSIDA?

Alati ei ole alati võimalik allikalt otse küsida, milliseid sõnu ta oma sooidentiteedi kirjeldamiseks kasutab. Sellisel juhul soovitage lähtuda sellisest avalikult kätte saadavast teabest, mille ta on ise loonud (nt inimese sotsiaalmeediakonto, kodulehekülg jms). Kui sa ei ole avaliku teabe põhjal kindel, kuidas isik end määratleb, siis kaalu nende detailide välja jätmist.

KUIDAS RÄÄKIDA AJAKIRJANDUSLIKUS LOOS TRANSINIMESTEST?

Ajakirjanduslik lugu võib teha palju head või palju halba. Austav ja kaasav keelekasutus aitab luua ühiskonnas suuremat mõistmist ning kaitsta transinimesi vägivalga ja tõrjutuse eest. Sobimatu sõnavalik võib tahtmatult edasi anda negatiivseid stereotüüpe, mis transinimeste elusid mõjutavad.

Transinimesest lugu kirjutades pane tähele sõnavara ja viisi, kuidas sõnu kasutad. Järgnevas tabelis pakume valiku sõnu, mida eelistada, mille kasutamisel olla ettevaatlik või millest loobuda¹. Samuti leiad sealt ebasobivatele sõnadele alternatiive. Kui kohtud tundmatu sõnaga, siis [vaata lisainfot sõnastikust](#).

Allpool olev loend ei ole kõikehõlmav ja lõplik, kuna transkogukond on mitmekesine ja sõnad ning mõisted nende taga muutuva ajas. Juhised on selleks, et sul oleks lihtsam mõistetes orienteeruda.

¹ Leidub sõnu, mida üldiselt ei kasutata, kuid transkogukonnas võib olla inimesi, kes neid endast rääkides pruugivad. Tabelis on need juhud konkreetse sõna juures lahti seletatud.

Kasuta	Hoidu
Transsooline inimene, lüh transinimene Transsooline on omadussõna, nagu ka näiteks näiteks sõnad <i>tumedajuukseline</i>, <i>pikaküüneline</i> või <i>hingeline</i>. Näide: Mu sõber polnud varem kuulnud transsoolistest inimestest.	Sõna <u>transsooline</u> kasutamist nimisõnana inimese tähistamiseks. Näide: Mu sõber polnud varem kuulnud transsoolistest.
Trans on eesti keeles kasutusel omadussõnalise liitena. Liitsõnades võib kirjutada selle järel oleva sõnaga kokku või sidekriipsuga. Näide: Ella ütles, et transinimesed on eksisteerinud aegade algusest peale.	<u>Trans</u> liite kasutamist nimisõnana inimese tähistamiseks. Näide: Ella ütles, et transid on eksisteerinud aegade algusest peale.
Transinimene Näide: Transinimesed saavad tänapäeval olla avatumad oma kogemuste jagamisel kui 20 aastat tagasi.	<u>Transseksuaal</u> ei ole üldmõistena transinimeste tähistamiseks kasutusel. See on vananenud otsetõlge inglise keelest. Sõna ei peeta eesti keeles mõisteliselt täpselt transinimeste kirjeldamiseks, kuna võib segamini minna seksuaalse orientatsiooniga, kuigi jutt käib soost. Mõni inimene (või grupp inimesi) võib seda kasutada enda identiteedi kirjeldamiseks ja ainult sellisel juhul on kohane seda sõna kasutada – üksnes talle viidates. Samuti võib olla seda sõna vaja kasutada siis, kui on tarvis viidata ajaloolisele allikale. Näide: Transseksuaalid saavad tänapäeval olla avatumad oma kogemuste jagamisel kui 20 aastat tagasi.

Sooline üleminek on emotsionaalse ja/või füüsilise muutumise protsess, mille jooksul hakatakse elama vastavalt oma sooidentiteedile. Protsess võib, aga ei pea sisaldama psühholoogilisi, sotsiaalseid, kehalisi ja juriidilisi muutusi. Juhul, kui räägitakse juriidiliste sooandmete muutmisest dokumentides (nt passis, pangas jne), siis on kohane kasutada terminit soo tunnustamine² ehk sooliste isikuandmete muutus riiklikes registrites. Näide: Helen soovis soolise ülemineku jooksul jõuda kiiresti just soo tunnustamiseni ja ootas et ta ID-kaardil oleks uus sootähis.	<u>Soo muutmine, soovahetus</u> – enamasti ei taju transinimesed, et nad muudavad või vahetavad oma sugu. Vahetatakse sooandmeid, muudetakse soolist eneseväljendust jne. Näide: Helen soovis soovahetuse jooksul jõuda kiiresti just soo tunnustamiseni ja ootas et ta ID-kaardil oleks uus sootähis.
Soolist üleminekut toetavad tervishoiuteenused ja <u>transtervishoid</u> on tervishoiuteenused, mida transinimesed võivad soovida või vajada seoses soolise üleminekuga või oma identiteediga³. Näide: Transtervishoid on Mareki jaoks elupäästev.	<u>Soo korrigeerimine</u> oli veel hiljuti kasutusel väljend, mis tähistas peamiselt soolise üleminekuga seotud tervishoiuteenuseid (nt hormoonasendusravi, kirurgilised protseduurid, hääleteraapia jne). Näide: Soo korrigeerimine on Mareki jaoks elupäästev.
Soolist üleminekut toetavad kirurgilised protseduurid Kirurgilisi protseduure, mida transinimesed võivad vajada ja soovida on palju, seetõttu räägi neist protseduuridest mitmuses. Pea meeles, et kõik transinimesed ei soovi meditsiinilist sekkumist, kuid nende jaoks, kes soovivad, on see eluliselt oluline. Näide: Teatud soolist üleminekut toetavaid kirurgilisi protseduure tehakse	<u>Soovahetusoperatsioon</u> ei ole täpne sõna, kuna ei eksisteeri ühte kindlat kirurgilist protseduuri, mis on seotud soolise üleminekuga. Iga inimene teeb enda soovidele ja võimalustele vastavalt otsuse, kas kasutab vastavaid transtervishoiuteenuseid või mitte. Kirurgia on vaid üks nendest vahenditest. Näide: Soovahetusoperatsiooni tehakse isegi Eestis, kuid kahjuks pole mul selleks

² Sara Arumetsa. (i.a.). Soo tunnustamine (sõnastik). *Feministeerium*. Kasutatud 23.02.2024, <https://feministeerium.ee/dictionary/soo-tunnustamine/>

³ Arumetsa, S., Padar, E. (2024). *Minu tervis, minu õigused: Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele*. Poliitikauuringute Mõttekoda Praxis.

isegi Eestis, kuid kahjuks pole mul selleks piisavalt raha.	piisavalt raha.
Transinimene Näide: Keegi ei tea palju transinimesi Eestis elab, sest seda pole siiani uuritud.	<u>Transvestiit</u> sõnana ei ole seotud tänapäevase transsoolisuse mõistega ja võib mõjuda halvustavalt. Termin kuulus meditsiinivaldkonda, kus see 20. sajandi alguses tähistas patsiente ⁴ , kes riietusid sünnisoolle mittevastavalt. Näide: Keegi ei tea palju transvestiite Eestis elab, sest seda pole siiani uuritud.

⁴ Trans Journalists Association. (2024). Stylebook and Coverage Guide. Kasutatud 18.02.2024.
<https://styleguide.transjournalists.org/>

VANA NIMI

Transinimese tahtevastane kutsumine tema varasema, enamasti sünnil antud nimega (*deadnaming*), on tegevus, mis eirab transinimese identiteeti ja soovi.

Mitte kunagi ei ole sobilik avalikustada transinimese vana nime ilma tema nõusolekuta!

Vana nime kasutamine ilma nõusolekuta rikub transinimese privaatsust ja ei austa tema identiteeti. Selline käitumisviis ei tee mitte ainult haiget, vaid võib ka mõjutada intervjuueeritava turvalisust pärast intervjuu andmist ja muuta ta haavatavaks vaenukõne ja vihakuritegude suhtes.

Kui oled kogemata kellegi vana nime kasutanud, siis vabanda ja kui võimalik, paranda viga kiiresti (nt veebilugude puhul).

INTERVJUEERIMINE

Transinimeste lugude ja teadmiste kajastamine aitab meediatarbijal paremini mõista transinimeste elukogemust ja takistusi, mida nad ühiskonnas kogevad. Isiklike lugude jagamine loob mõistmist, empaatiat ning aitab kaasa sallivuse kasvamisele meie ühiskonnas.

! Mõistame, et ajakirjanike töötempo on väga kiire ja kõikidel juhtudel ei pruugi olla võimalik siin jagatud soovitusi arvesse võtta. Oleme need koostanud, et pakkuda võimalusi ja teadmisi intervjuuks valmistumisel ja selle läbiviimisel.

ETTEVALMISTUS INTERVJUUKS

- Uuri transinimeste jt soovähemuste kohta usaldusväärsetest allikatest lisainfot, näiteid leiad meie [allikate sektsioonist](#).
- Võta ühendust [esindus- või kogukonnaorganisatsioonidega](#), et küsida taustainfot, kommentaare või abi intervjuueeritava leidmisel.
- Tee kindlaks, kas intervjuueeritav saab aru ja on valmis neid teemasid avama ning on teadlik riskidest, mida meedias esinemine võib kaasa tuua.
- Kui võimalik, saada intervjuueeritavale tutvumiseks teemad või, veel parem, küsimused ette. Nii aitad haavatavasse gruppi kuuluvate inimesel riske hinnata.
- Tee enne intervjuu algust kindlaks, kas on midagi, millest intervjuueeritav kindlasti ei soovi rääkida. Austa tema soove.
- Pärast intervjuud ja enne artikli avaldamist jäta võimaluse korral aega, et intervjuueeritav saaks teksti üle vaadata ja oma parandusettepanekud teha.

INTERVJUU AJAL

Kui see intervjuueeritava sooidentiteet on loo jaoks oluline, siis küsi seda temalt otse. Nii saad kõige täpsema info.

Küsi näiteks nii:

- *Kuidas sa oma sugu määratled?*
- *Mis on su sooidentiteet?*

Selle asemel, et küsida:

- *Kas sa oled poiss või tüdruk?*
- *Kas sa oled mees või naine?*
- *Sa siis oled transmees, mitte päris mees?*

Lisaks püüa mitte panna kahtluse alla transinimese identiteeti, isegi kui sa seda täpselt ei mõista. Hea põhimõte on küsida pigem avatud küsimusi, nii et intervjuueeritav saab ise valida, milliseid detaile jagada.

Näiteks:

*Mida on sooline üleminek sinu jaoks tähendanud?
Kuidas on kulgenud sinu soolise ülemineku teekond?*

Kas sul on naise või mehe keha? Kellena sa sündisid? Mis operatsioonid sa oled teinud?

Kui intervjuueerid transinimese lähedast või kedagi teist, kes viitab transinimesele teistsuguse nimega või sooidentiteediga, siis kasuta oma loos ikkagi transinimese enda valitud nime ja sõnu, mida ta ise enda soo kirjeldamiseks kasutab. Kui uus nimi ei ole teada, siis hoidu pigem üldse nime kasutamisest.

SENSATSIOONILISUS

Kahjuks on transinimestelt liiga tihti küsitud küsimusi, mis riivavad nende piire ja põhjustavad ebamugavust. Hea tava on hoiduda küsimustest, mida sa ei küsiks paiksõoliselt inimeselt ehk inimeselt, kes pole transsooline.

Näiteks on kohatu küsida võõralt inimeselt, kas ta on ümber löigatud või millised on ta rinnad.

Hea reegel on hoiduda isiklikest küsimustest inimese meditsiiniliste kogemuste, kehakuju, anatoomia, sh reproduktiivorganite, suguelundite jmt kohta.

- Pea meeles, et transinimese keha võib olla läbinud muutuse, aga see on ainult üks osa soolise ülemineku ja transsoolisena elamise kogemusest. Olulisel kohal võib olla hoopis inimese emotsionaalne teekond, tema kogemus koolis, tööl ja sõprussuhetes jne. Võta kehalistesse muutustesse puutuvad teemad jutuks vaid juhul, kui need on tõesti loo seisukohalt olulised ja oled selles varem intervjuueeritavaga kokku leppinud. Selgita talle, mis on *on the record* ja *off the record*.
- Mõtle läbi, mis on sinu küsimuste eesmärk. Kas küsid tundliku teema kohta vaid seetõttu, et see mõjub sensatsiooniliselt? Või soovid oma küsimusega pöörata tähelepanu vajalikele tervishoiuteenustele ja neile ligi pääsemise probleemidele?

Kuigi klikkide arvu tõttu võib tunduda, et avalikkus on huvitatud transsoolisuse sensatsioonilisest poolest, näitavad uuringud teistsugust pilti. Tugeva seisukohata inimesed (*movable middle*) usuvad, et meedia ekspluateerib LGBT inimesi, iseäranis transinimesi, kuna puuduv "uudisväärtus" häirib meediatarbijaid⁵.

Nõuandeid selle kohta, kuidas kavandada intervjuud või lugu milles räägitakse transinimeste meditsiinilisest üleminekust, loe rohkem [siit](#).

AUSTAV SUHTUMINE

Mõtle enne küsimuse esitamist, kas sul on vaja seda informatsiooni või sa uudishimutsed. Kui vastus on viimane, siis ära küsi⁶.

Kui ei ole varem kokku lepitud, et räägite soolisest üleminekust, vaid intervjuu teema on midagi muud, näiteks inimese saavutused või töö, siis hoidu transteema sissetoomisest. See, et inimene on transsooline on vaid üks osa tema kogemusest ja ta ei pruugi tahta sellest rääkida, isegi kui on teada, et tegu on transinimesega.

Kui aga transsoolisus on mingil moel loo keskpunktis, aga sul ei ole olnud võimalust talt küsida, mis teemadel ta soovib rääkida, siis ole toetav ja valmis oma küsimusi ja/või fookust veidi muutma.

Näiteks võib ta soovida rääkida oma soolisest üleminekust, kuid ei taha jagada, kuidas see on mõjutanud tema suhteid perega.

Kui intervjuueeritav ütleb, et ei taha mingist teemast rääkida, siis ära survesta teda. Ära püüa seda teises sõnastuses uuesti küsida. See võib tunduda ajakirjaniku tööle vastu käiva põhimõttena – küsimine on ajakirjaniku töö ja leib –, kuid see on austava suhtlemise alus ja loob tingimused, et intervjuueeritav on sinuga avatud ka teistel teemadel.

Kui juhtumisi eksid mõne sõnaga, ära muretse. Paranda ennast ja liigu edasi. Eksimine on inimlik. Kui tood sellele liigset tähelepanu ja vabandad mitu minutit, on see suure tõenäosusega kõigile ebameeldivam.

Näiteks:

- Meil on täna eetris osa soovahetusest
- ... vabandust, soolisest üleminekust.

⁵ Raud, K. (2022). *Tugeva seisukohata inimesed: Kes nad on ja kuidas nendega LGBT teemadel rääkida* (lk 23). Eesti LGBT Ühing. Kasutatud 09.02.2024, https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2ef1ab04.usrfiles.com/ugd/5a1900_5d5a4293a6724991afd8b08b7ebd9fd7.pdf

⁶ Interviewing & Editorial. (i.a.). The 519 Media Reference Guide. Kasutatud 28.08.2023, <https://the519mediaguide.org/topics-in-focus/interviewing-editorial/>

Selleks oleme kutsunud saatesse Liisa ja Kriisi ...

Ajakirjanduslikes lugudes, milles on allikatena kasutatud transsoolisi inimesi, kuid mille teema ei ole transsoolisus, ei ole kohane mainida, et inimene on transsooline.⁷

Ajakirjanduses ilmuvate lugude puhul ei pruugi olla inimese sugu olulisel kohal, olgu ta transsooline või paiksooline.⁸ See ei tähenda, et seda ei võiks loos üldse mainida vaid, et seda ei pea iga kord või pealkirjas eraldi välja tooma.

Näiteks ei kirjutata paiksoolistest inimestest järgmiselt:

"Malle, kes on naine, arvab, et Tallinnas võiks olla rohkem rattateid."

"Mees Ülo leidis oma koduaiast ilvese."

Seetõttu ei ole vaja igas kontekstis rõhutada seda, et transnaine on transnaine või mittebinaarne inimene mittebinaarne. Sageli piisab lihtsalt nimest.

Mari on rahul oma karjääriga.

Mees kasvatab kodus rohkem kui sadat orhideesorti.

Mari, kes on transnaine, on rahul oma karjääriga.

Transsooline mees kasvatab kodus rohkem kui sadat orhideesorti.

Erandiks on see, kui artikli kontekstist lähtuvalt on vaja rõhutada seda, et tegu on just transinimese, -naise, mittebinaarse inimesega jne.

Näiteks: "Skinheedidest, spordiröivastest ja BDSM-kultuurist ammutab inspiratsiooni disainer ja ehtekunstnik Seth Corbin, /—/ Kvääri transinimesena loodab ta samal ajal võimestada oma loominguga teisi kvääre ja panna neid end oma identiteedis koduselt tundma."⁹

VÕÕRKEELES

⁷Talað um trans—Handbók um hugtök og orðræðu. (2022). Trans Ísland. Kasutatud 30.08.2023, <https://transisland.is/talad-um-trans/>

⁸ Trans Journalists Association Styleguide. (2023, 15. august). Trans Journalists Association. Kasutatud 28.08.2023, <https://styleguide.transjournalists.org>

⁹ Saldo, H. (2022, jaanuar 18). Sugu moest välja! *Müürileht*. Kasutatud 01.02.2024, <https://www.muurileht.ee/sugu-moest-valja/>

Kui kasutad intervjueeritavaga suheldes keelt, kus asesõnad on soolisustatud (nt inglise, vene, prantsuse jne), küsi intervjueeritavalt, mis asesõnu ta kasutab. Veel parem oleks, kui sina intervjuerijana tutvustad ennast, öeldes oma nime ja eelistatud asesõnad. Sel viisil saab intervjueeritav sulle samaga vastata.

Inglise keeles on levinud sooneutraalne asesõnapaar *they/them*, mida paljud mittebinaarsed inimesed kasutavad. Kuid võidakse kasutada ka asesõnade kombinatsioone *she/they*, *he/they* jne. Viimasel juhul võid valida, kas kasutad ühte neist asesõnadest või mõlemat vaheldumisi. Kui tekib kahtlus, siis küsi üle, ja pea meeles, et kuigi nn ebatraditsioonilised asesõnad või nende kombinatsioonid võivad viidata sellele, et inimene on mittebinaarne, ei pruugi see seda tingimata tähendada.

FOTOD JA MUU VISUAALNE MEEDIA

Visuaalne materjal mängib olulist rolli ühiskondlike arusaamade ja hoiakute kujundamisel ja on üks esimesi asju loo juures, millega meediatarbija kokku puutub.

Seetõttu on eriti oluline läbi mõelda millist pildi ja/või videomaterjali kasutatakse loo illustreerimiseks. Visuaalidel, mis kujutavad transinimesi ja nende kogemusi autentselt, on võimu murda stereotüüpe, inimlikustada vähemusgrupe ning soodustada empaatiat ja mõistmist.

Allpool leiad ka valiku [pildipanku](#), mis on abiks transspetsiifiliste teemade illustreerimisel.

"Enne ja pärast piltide" kasutamine

Sageli kasutatakse meedias soolise ülemineku illustreerimiseks "enne ja pärast" pilte või lapsepõlvfotosid. Enamikul juhtudel pole selliste võrdluste esitlemine loo sõnumi edastamiseks vajalik, vaid see muudab transinimeste elud kellegi teise meelelahutuseks, uudishimu rahuldamiseks ja võib mõjuda asjaosalisele traumeerivalt. Üldjuhul tuleks transinimeste kujutamisel vältida "enne ja pärast" pilte ja kasutada fotosid, kus portreeritav ennast mugavalt tunneb.

Erandiks on olukord, kui transinimene ise näitab initsiatiivi ja selgelt ütleb, et soovib neid pilte maailmaga jagada. Igal juhul peaks inimene saama ülemineku-eelsete fotode kasutamise üle ise otsustada.

Kui kuulsus või avaliku elu tegelane läbib soolise ülemineku?

Kui soolisest üleminekust teatab mõni kuulsus või avaliku elu tegelane, siis kehtib sama – "enne ja pärast" fotode kasutamist tuleks vältida, valida tuleks fotod nende seast, mida transinimene ise peale soolise ülemineku alustamist on jaganud. Samuti tuleks loo

illustreerimisel järgida, kuidas inimene ise ennast sotsiaalmeedias/pressiteates esitleb ja mitte võtta aluseks (välis)meedias avaldatut.

Kuidas vältida stereotüpiseerimist?

Stereotüüpse illustreeriva materjali kasutamine on transteemade kajastamisel üsna levinud. Nendeks võivad olla kujutised end meikivatest transnaistest, või habet ajavatest transmeestest. Samuti on levinud mittebinaarsetest inimestest rääkivate artiklite illustreerimine viisil, kus on kujutatud pooleldi mees ja pooleldi naine.

Seda tüüpi illustratiivne materjal tugevdab üldisi soolisi stereotüüpe, samuti tugevdab see väärarusaama, et sooline üleminek on seotud ainult välimusega. Nii nagu paiksoolised inimesed, on ka transinimesed palju enam kui nende sooline eneseväljendus.

Stereotüüpne on kasutada transteemade kujutamisel ainult *pride*-i-marsside ja pidustustega seotud materjali. Seda võiks teha ainult siis, kui artikkel on *pride*-iga seotud. Pildimaterjali soovitusi leiad [siit](#).

Drääg ≠ transsoolisus

Drääg on etenduskunst, kus artistid etendavad vaatamängulistel viisidel naiselikkust, mehelikkust või mõnda muud soolist esitust meelelahutuse eesmärkidel. Transsoolisus on transinimese lahutamatu osa ja mõjutab transinimeste elusid ka väljaspool etenduskunste. Nii nagu teisteski etenduskunstides, ei võrdu esineja karakter esineja olemusega inimesena. Sama on dräägi puhul. Dräägiesinejad võivad olla transsoolised, aga see ei tähenda, et nende esinemiskarakter võrdub nende soolise identiteediga.

Mitte mingil juhul ei ole adekvaatne kasutada dräägi-esinejate pilte, et illustreerida teemat, mis räägib transsoolisusest. Ainuke erand on juhul, kui transinimene ise on dräägiartist ja lugu räägib tema dräägipersonast.

Eriti kehtib see reegel transnaiste ja transnaiselike inimeste kajastamisel. Drääg-*queenide* piltide kasutamine transnaiselikkusest rääkivas artiklis loob kuvandi nagu transnaised etendaksid naiselikkust, kuigi sooline identiteet osa nende olemusest nii nagu paiksoolistel naistelgi. Samamoodi, nagu ei ole kohane kasutada paiksoolistest naistest rääkiva loo juures burleskikarakteri pilte, kehtib samasugune loogika ka transnaiste puhul.

PILDIPANKADE SOOVITUSED

[Gender Spectrumi kollektsioon](#)

Unsplashi kollektsioon

Jacob Lund stockphoto kollektsioon

TRANSEKSPERTIIS

Kirjutades trans-spetsiifilistel teemadel, tuleks keskenduda transinimestele hääle andmisele, mitte nendest meelelahutusliku stereotüübi loomisele. Konkreetse loo fookusest sõltuvalt võib leida usaldusväärseid paiksoolisi eksperte, kuid hea tava on kaasata transteemasid kajastades rohkem transsoolisi kui paiksoolisi eksperte või intervjueritavaid.

Enne paiksoolisele eksperdile kutse saatmist kaalu järgmist.

- Kas transspetsiifiline lugu vajab paiksoolist eksperti?
- Kas paiksooline ekspert on objektiivne selles teemas ja pädev sellest rääkima? Kas sinu planeeritav ekspert on varem rääkinud transteemast patologiseerivalt, patroneerivalt või halvas usus?
- Kas loos on rohkem paiksoolisi kui transsoolisi eksperte?
- Kas paiksoolise eksperdi kaasamine võtab fookuse ära transinimestelt ja stigmatiseerib teemat?

Kui on võimalik, siis tuleks anda transinimestele platvorm ise enda lugude, teadmiste ja perspektiivide jagamiseks. Pea meeles, et transinimesed on paljude alade eksperdid. Kaasa neid ekspertidena ka teistel teemadel peale transküsimuste.

Meditsiinitöötajate kaasamine transspetsiifilistesse lugudesse

Transsoolisus ei ole ei vaimne ega füüsiline haigus. Kajastamine läbi meditsiinilise prisma taandab transinimesed ainult nende kehadele ja kujutab neid vaid meditsiinilise abi vajajatena. Kuigi meditsiiniteenused on transinimestele eluliselt vajalikud, ei seostu transsoolisus üksnes meditsiini valdkonnaga ja seda ei ole vaja sellisena kujutada.

Transinimeste kogemusele ei ole vaja tingimata lisada meditsiinitöötaja heakskiitu ega kommentaari, sest tegemist ei ole haigusega, vaid soolise mitmekesisuse osaga.

Meditsiinitöötajast eksperti on kohane kaasata siis, kui artikli fookuses on meditsiinisüsteemi puudujäägid transtervishoiu seisukohalt.

TERVISHOID

Mis on transtervishoid?

Transtervishoid, transspetsiifiline tervishoid või soolist üleminekut toetav tervishoid tähistab tervishoiuteenuseid, mida transinimesed võivad soovida või vajada spetsiifiliselt soolise üleminekuga seoses¹⁰. WPATH-i (World Professional Association for Transgender Health ehk Ülemaailmne Transtervishoiuühing) tervishoiustandardi¹¹ järgi on transtervishoid multidistsiplinaarne tervishoiuvaldkond, mis võib individuaalsetest vajadustest olenevalt hõlmata

- esmatasandi teenuseid (nt perearsti konsultatsioon soolist üleminekut toetavate teenuste teemal ja tervisekontrollid),
- endokrinoloogilisi teenuseid (nt hormoonasendusravi, puberteedi edasilükkamine ja tervisekontrollid),
- kirurgilisi teenuseid (konsultatsioonid, operatsioonid, järelravi ja tervisekontrollid),
- psühhosotsiaalseid teenuseid (nt psühholoogiline nõustamine ja psühhoteraapia),
- viljakusraviga seotud teenuseid (nt viljakuse säilitamine enne hormoonasendusravi),
- logopeediaga seotud teenuseid (nt hääle feminiseerimine või maskuliniseerimine).

See, milliseid tervishoiuteenused transinimene võib vajada, on individuaalne ning sõltub inimese soolise ülemineku eesmärkidest ja vajadustest. Seega ei ole "ainuühete" operatsiooni või tervishoiuteenust, mida kõik transinimesed vajavad või kasutavad. Mis tähendab, et sooline üleminek ei võrdu üleminekut toetavate tervishoiuteenustega.

Soolist üleminekut toetavad teenused võimaldavad transinimestel elada täisväärtusliku elu ja tunda mugavalt enda kehas. Seetõttu on **ligipääs soolise üleminekuga seotud teenustele hädavajalik ning paljudel juhtudel on see ka elusid päästev**.

[Praxis](#) on 2024. aastal põhjalikult uurinud transtervishoiu olukorda Eestis ja vastav uuring on hea allikas, millele transtervishoiu kajastamisel toetuda.

Transtervishoiu kajastamine meedias

¹⁰ Allikvere, E., Sepper, M., ja Arumetsa, S. (2024). Mida peaksin teadma LGBTQI+ inimeste kohta? - juhendmaterjal tervishoiutöötajatele. *Mõttekoda Praxis*

¹¹ Coleman, E., Radix, A. E., Bouman, W. P., Brown, G. R., De Vries, A. L., Deutsch, M. B., ja Arcelus, J. (2022). Standards of care for the health of transgender and gender diverse people, version 8. *International Journal of Transgender Health*, 23(sup1), S1-S259.

Tihtilugu kajastatakse transinimeste elusid meedias meditsiinikeskselt. Transinimesed on inimesed nagu paiksoolised inimesetki ning nende elu hõlmab palju rohkemat kui soolise üleminekuga seotud meditsiinilised protseduurid. Iga transinimese soolise ülemineku teekond on erinev ja see võib meditsiinilisi protseduure hõlmata, aga ei pruugi. Meditsiinitoimingud on isiklik ja keeruline teema, millest avalikuse ees rääkida. **Hea reegel on hoiduda isiklikest küsimustest hormoonasendusravi, läbitud operatsioonide, anatoomia ja suguelundite kohta, kui see pole varem kokku lepitud ja tundlikult kajastatud ning tegu pole kindlapiirilise hariva eesmärgiga looga.** Mõtle enne küsimist, kas sa küsiksid sama küsimust paiksooliselt inimeselt? Kui vastus on ei, siis on parem jätta see küsimus sinna paika.

Kaalu, kas seda infot saaks avada vähem isiklikus võtmes? Kas sama informatsiooni on võimalik edastada näiteks viidates uuringutele või küsides informatsiooni [organisatsioonidest](#), mis tegelevad transõiguste huvikaitsega.

Näide: Üldise info jagamine hormoonasendusravi kättesaadavuse, mõjude ja kaalutud riskide kohta versus intervjuueeritava isikliku meditsiiniajaloo kohta.

Enne transtervishoiuteemalise loo tegemist esita endale järgmised küsimused

- 1) Kas intervjuueeritava isiklik meditsiiniajalugu on vajalik loo sõnumi edasi andmiseks?
- 2) Kas intervjuueeritav tunneb ennast mugavalt oma meditsiiniajaloo jagamisel? Milliseid detaile on ta nõus jagama? Kas oled need detailid enne intervjuud kokku leppinud?
- 3) Kas oled enne loo avaldamist teinud kindlaks, millised on intervjuueeritava piirid? Kui transinimene on öelnud, et ta ei soovi teatud teemast rääkida, siis ei ole seda teemat tarvis üldse puudutada, sealhulgas mitte mainida, et inimene ei soovi sellest rääkida.
- 4) Kas oled keskendunud ainult meditsiinilisele informatsioonile, mis on vajalik loo sõnumi edasi andmiseks? Jäta ülejäänu välja.

Hea näide transtervishoiu käsitlemisest meedias: Kuusik, Aet "[Kuidas kohtleb riik trans-inimesi? Läbipaistmatu süsteem ja hinnanguid andvad spetsialistid](#)", Õhtuleht, juuni 2021

Depatologiseerimine

Patologiseerimine on võtte, mille kaudu näidatakse teatud inimesi või grappe ebanormaalsena, asetades nad hierarhiliselt madalamale tasemele meditsiini ja

psühholoogia raamistikus.¹² Transinimeste ja transteemade depatologiseerimine tähendab seda, et transidentiteeti ei peeta haiguseks või vaimseks häireks, vaid normaalseks ja loomulikuks osaks inimese olemusest.

Soolist üleminekut toetava tervishoiu depatologiseerimine on oluline samm transinimeste õiguste ja heaolu suunas Eestis. Selles protsessis mängib eriti tähtsat rolli meedia, kuna sellel on suur roll inimeste väärtuste ja vaadete kujundamises. Soovähemuste kujutamine meedias ei mõjuta ainult seda, kuidas teised neid näevad, vaid sellel on oluline osa ka selles, kuidas soovähemused ise ennast näevad. Kui kogu meediakajastus, mis ühte konkreetset gruppi puudutab, on kas puudulik või valdavalt negatiivne, siis sellel on tugev mõju inimese minapildile. Transkogukonna jaoks võimestav on selline meediakajastus, mis kujutab transinimeste tegelike kogemusi ja see aitab transsooliste inimeste ja transkogukonna heaolu parandada.

Sooline identiteet ≠ anatoomia

Sooline identiteet tähistab inimese tunnetuslikku sugu ehk seda, kuidas inimene enda soolist olemist kogeb, tunnetab ja mõtestab suhtes soolise identiteedi kategooriaga, nagu mees, naine ja mittebinaarne. Inimese sooline identiteet võib, kuid ei pruugi kattuda talle sünnil määratud sooga.

Transteemade ja laiemalt sootemade, iseäranis tervishoiuga seotud teemade kajastamisel tuleks mitte võrdsustada soolist identiteeti ja anatoomiat, näiteks suguelundeid. Lähtudes loo teemapüstitusest, mõelge, keda see teema täpselt puudutab: kas räägite naistest või kõigist inimestest, kellel on munasarjad ja/või kes võivad rasestuda; kas räägite meestest, või kõigist inimestest, kellel on eesnääre jne. Paljudel juhtudel on harilikud argikeelesõnad nagu "patsiendid" või ka lihtsalt "inimesed" kohane ja kaasav. Paljudel juhtudel saab rääkida munasarjaprobleemidest või eesnäärmehaigustest, ilma sooidentiteete mainimata. Mõtles läbi, kellele on sõnum suunatud ja keda sa kaasata tahad.

Eeltoodu ei tähenda, et ei või öelda "mees" ja "naine", vaid mõelda soopõhise kajastuse korral läbi, keda see teema mõjutab. Seksuaal- ja reproduktiivtervise teemadel kirjutades kasutatakse sageli sõnu "meeste tervis" ja "naiste tervis", kuigi seksuaaltervis mõjutab kõiki inimesi, mitte ainult neid, kelle sooidentiteet on "mees" või "naine". Abort, menstruatsioon, sünnitamine jne mõjutavad ka mittebinaarseid inimesi, transmehi ning intersoolisi inimesi ja välistav keelekasutus võib mõjuda tõrjuvalt. Võimaluse korral eelista sooneutraalset keelt.

¹²Aet Kuusik. (2023, 7. märts). Kuidas teha sõnadega kahju. *Müürileht*. Kasutatud 23.03.2024, <https://www.muurileht.ee/kuidas-teha-sonadega-kahju/>

Sõnastuse "naiste tervis" või "meeste tervis" asemel võiks sobivuse korral rääkida seksuaal -või reproduktiivtervisest.

Soovitused sooteemadel kirjutamisel:

- 1) Välti soo võrdsustamist inimese anatoomiaga, sealhulgas reproduktiivorganitega, vaid lähtu lugu kirjutades inimese enesemääratlusest.
- 2) Veendu, kas teema mõjutab ka transinimesi? Kui jah, siis kasuta sõnavara, mis kaasab ka neid. Näiteks abordist või menstruatsioonist rääkides on enamasti võimalik jätta sookategooriad mainimata ilma, et selgus kaotaks. Välti selliste teemade kirjeldamist kui üksnes naistesse puutuvat teemat.
- 3) Kui teema on komplekssem, kaalu eksperdi kaasamist. Rohkem teemal transsoolisus ja ekspertiis leiad [siit](#).

SURMAJÄRGNE KAJASTUS

Vana nime mitte kasutamise põhimõtted kehtivad ka pärast transinimese surma. Surmajärgses reportaažis, surmakuulutustes jne on soovitatav kasutada nime, mida inimene soovis, et kasutataks tema eluajal. See on oluline samm lahkunu väärikuse säilitamisel.

Kui andmete puudumise tõttu on algses reportaažis kasutatud inimese vana nime (näiteks mõrvajuhtumi korral), siis tuleks viga kohe ära muuta ka algses artiklis (veebiartiklite korral).

Olukordades, kus kiirus on prioriteet ja faktid on ebaselged, soovitame jätta soo üksikasjad välja ning kasutada sooneutraalseid sõnu, näiteks "inimene", "isik", "hukkunu", "mõrvatu" vmt. Sageli piisab lihtsalt perekonnanimest või initsiaalidest.

TÕLKIMINE

ASESÕNAD

Isikulistel asesõnadel on transinimeste jaoks märgiline tähendus, kuna need on peamised vahendid, mille kaudu paljudes keeltes soolist identiteeti märgitakse. Paljude transinimeste jaoks on nende valitud asesõnade austamine ja kasutamine tähtis viis, mis aitab tunda end ühiskonnas ja igapäevases suhtluses nähtavana, mõistetuna ja austatuna.

Kuigi eesti keeles ei ole soolisi asesõnu ja grammatilist sugu ning sugu väljendatakse soospetsiifiliste sõnade ja liidetega, siis võib tekkida küsimus, kuidas kajastada transinimesele viitavaid isikulisi asesõnu tõlkeartiklite puhul, mille originaalkeeles kasutatakse soolisi asesõnu.

Ingliskeelses meediaruumis võib sageli kohata lugusid, mis keskenduvad kellegi isikuliste asesõnade muutumisele, eriti juhul, kui see puudutab mõnda avaliku elu tegelast, kes on soolist üleminekut alustanud ja räägib sellest avalikult. Kuna eesti keeles eristavaid isikulisi asesõnu ei kasutata ja kõikide inimeste kohta öeldakse vaikselt "ta/tema", siis ei ole sellist teemat võimalik otsetõlkena eesti keelde üle kanda.

Asesõnade tõlkimisel tuleks lähtuda kontekstist. Kui inimese isikuliste asesõnade muutus on oluline uudise osa ja uus teave, tuleks võõrkeelsed asesõnad esitada kaldkirjas, ilma et oleks vaja viidata varasematele asesõnadele.

Näide:

Robin kasutab inglise keeles enda kirjeldamiseks sooneutraalsesid asesõnu <i>they/them</i> .	Robin kasutab enda kirjeldamiseks asesõnu nad/nemad. Kuna ühele inimesele viidates rakendub siiski ainsuse vorm, siis soovitame vältida inglise keelsete asesõnade <i>they/them</i> tõlkimist eesti keeles mitmuse vormis nad/nemad.
--	---

Kui asesõnad ei ole uus informatsioon ning algne artikkel ise ei too seda spetsiifiliselt välja, siis ei ole tarvis neid eraldi välja tuua, vaid võib kogu loo vältel kasutada eesti keelset ta/tema vormi.

INIMESELE VIITAMINE

Kui sa ei ole kindel, kuidas mõnda terminit tõlkida, siis saad tutvuda meie [sõnastikuga](#)

Sooidentiteeti kirjeldava sõnavara tõlkimisel tuleks kõigepealt veenduda, kas originaalartikli sõnakasutus on ajakohane ja vastab sellele, kuidas kajastatav inimene ennast ise kirjeldab. Näiteks kui ta on teatanud avalikult oma sotsiaalmeedias, koduleheküljel või pressiteates, mis nime/asesõnaga ta soovib, et teda kutsutaks, siis kasuta neid.

Kui inimese nimi/asesõnad erinevad tema sünnil antud andmetest, siis ära maini neid artiklis isegi siis, kui räägid temast minevikus. Kui kardad, et inimesed ei saa aru, kellest käib jutt, siis viita isiku varasematele saavutustele.

Filmist "X" tuntud näitleja Jaan Kase teatas, et alustab soolise üleminekuga.

"X" raamatu autor Jaan Kase võitis novellipremia.

Transsooline Karen Kase on nüüd Jaan ja teatas oma soovahetusest.

Soolise korrigeerimise läbinud Jaan Kase võitis novellipremia raamatu "X" eest.

INTERSOOLISUS

LÜHIÜLEVAADE

- Intersoolised inimesed on sündinud bioloogiliste sootunnuste variatsioonidega.
- Ära eelda – kui sa pole kindel, kuidas inimestest rääkida, küsi neilt viisakalt, kuidas neile meeldiks, et neid kutsutaks.
- Inimesed võivad enda kirjeldamisel eelistada erinevaid sõnu ("intersooline," "sootunnuste variatsioonid", konkreetsed terviseseisundid, nt androgeeni puudulikkuse sündroom jne).
- Mõned sõnad, näiteks "hermafrodiit", on vananenud meditsiinitermid, praegusajal peetakse seda solvavaks ning see ei ole enam inimeste kirjeldamiseks kasutusel.
- Intersoolisi inimesi käsitlevad lood ei tohiks keskenduda nende suguelunditele, vaid pigem rääkida nende kogemusest ja neid puudutavatest ühiskondlikest probleemidest.

Intersoolisuse/sootunnuste variatsioonide ABC

Intersoolisus on katusetermin, mis viitab sootunnuste variatsioonidele. Sootunnused hõlmavad endas sugukromosoomi (X/Y), reproduktiivlunkonda ning hormonaalsüsteemi. Intersoolised inimesed on sündinud sootunnuste variatsioonidega, mille tõttu nende kehad erinevad kehast, mida soolise binaarsuse järgi peame meestele või naistele omaseks.

Umbes 1–2% elanikkonnast on intersooliste tunnustega. Inimeste kirjeldamiseks, kes ei ole intersoolised, saab kasutada sõna "endosooline". Sootunnuste variatsioonid on loomulik osa inimeste mitmekesisusest ja üldjuhul ei ole need tervisele kahjulikud. Samas, mõned sootunnuste variatsioonid põhjustavad terviseseisundid võivad tekitada ka terviseprobleeme. Sootunnuste variatsioonide näideteks on androgeeni puudulikkuse sündroom, klinefelteri sündroom, hüpospaadia ja kaasasündinud neerupealiste hüperplaasia.

Häbi ja sotsiaalsed probleemid

Teistest erineva välimuse ja reproduktiivvõimekuse ning väärarusaamade tõttu võivad intersoolised inimesed kogeda ühiskondlikku häbistamist. Häbistamine võib mõjutada koolis või tööl käimist ning isiklike või romantiliste suhete loomist. Sageli on lapsevanemad ja arstid intersooliste inimeste eest varjanud, et neil on sootunnuste variatsioonid. Varjamine salatsemise ja häbiga ning võib takistada vajaliku arstiabi saamist.

Paljud intersoolised inimesed on pidanud imiku, lapse või noorukina vastu tahtmist läbima sugu "korrigeerivaid" protseduure, milleks nemad ise või nende vanemad pole andnud informeeritud nõusolekut. Need protseduurid võivad hilisemas elus põhjustada meditsiinilisi ja psühholoogilisi tüsistusi. Samuti rikutakse sunnitud protseduuridega intersooliste inimeste õigust kehalisele autonoomiale. Kui intersoolised inimesed

soovivad soolist identiteeti toetavaid meditsiinilisi protseduure, võib takistuseks saada spetsialistide nappus ja diskrimineerimine.

Intersoolisus ja LGBT kogukond

Intersoolisus on sageli lisatud "I" tähena akronüümi "LGBTQIA+", "I" kaasamine toob esile, kuidas intersoolised inimesed on ainulaadselt mõjutatud ühiskondlikest normidest, mis puudutavad sootunnuseid, soolist identiteeti ja seksuaalsust. Samuti tähistab "I" kaasamine trans- ja intersooliste inimeste õiguste liikumiste vahelist solidaarsust. Osa intersoolisi inimesi võivad olla ka transsoolised, mittebinaarsed või omada heteroseksuaalsusest erineva seksuaalse orientatsiooniga. Siiski on oluline teada, et intersoolisus ise tähistab ainult sootunnuste variatsioone. Paljud intersoolised inimesed on paiksoolised ja heteroseksuaalsed.

Kõik inimesed, kellel esineb sootunnuste variatsioone, ei kasuta enda kohta sõna "intersooline". Nagu kõigi teiste ühiskonnagruppidega puhul, on ka siin oluline lähtuda sellest, kuidas inimene ise endast räägib.

Terminoloogia

Nagu iga ühiskonnagrupi puhul, on ka intersooliste kogukonnas terminoloogia osas erinevaid eelistusi.

Mõned inimesed tahavad, et neid nimetataks intersooliseks (nt "ta on intersooline inimene" või "ta on intersooline naine") või inimeseks, kellel on "intersooline seisund/variatsioon". Teistele ei pruugi sõna intersooline üldse meeldida. Nad võivad kasutada termineid nagu "sootunnuste variatsioonid", "soolise arengu erinevused" või kasutada meditsiinispetsiifilisi termineid (nt "tal on klinefelteri sündroom", "ta on hüpospaadiaga inimene"). Kõige parem on kasutada neid sõnu, mida inimene ise kasutab.

Sõnad, mida vältida

Teatud sõnu tuleks üldiselt vältida, välja arvatud siis, kui inimene ise neid kasutab. Sellisel juhul võiks neid kasutada üksnes tsitaatides.

Üheks selliseks sõnaks on "hermafrodiit", mis tähistab tavaliselt organisme, millel on paljunemise eesmärgil täielikult välja kujunenud nii isas- kui emassuguelundid – näiteks limuskid või teatud tüüpi taimed. Sõna viitab reproduktiivsele hermafrodismile, mida inimestel ei esine. Ajalooliselt on seda sõna kasutatud ka intersooliste inimeste kohta, kuid tänapäeval mõjub see dehumaniseerivalt ja annab edasi valearusaama, et intersoolistel inimestel on kaks täiesti funktsioneerivat reproduktiivselundkonda.

Välja arvatud juhtudel, kui keegi kasutab sõna "hermafrodiit" enese võimestamiseks või kui seda kasutatakse ajaloolises kontekstis, tuleks selle sõna kasutamisest loobuda.

Teine termin, mida on parem vältida, on "sootunnuste arengu häired" ("*disorders of sex development*"). Seda terminit on ajalooliselt kasutatud kirjeldamiseks intersoolist keha kui

probleemi, mida lahendada, mis omakorda retooriliselt toetab sunniviisilisi meditsiinilisi sekkumisi kehal, mis sekkumist ei vaja. "Sootunnuste variatsioonid" või "sootunnuste arengu erinevused" on kohased alternatiivid, mida eelistada, kui inimene ei ole just ise märkinud teisiti.

Intersooliste inimeste kajastamine meedias

Intersooliste inimeste lugusid ei ole meedias peaaegu üldse kajastatud, sh Eesti meedias. Suurem nähtavus meedias avaldaks positiivset mõju intersooliste inimeste heaolule ja õiguste edendamisele Eestis.

Reprtaazis tuleks vältida keskendumist suguelunditele ja kehadele – intersoolistest inimestest rääkides keskendutakse tihtipeale nende kehadele. Halvimal juhul käsitletakse nendes lugudes intersoolisi inimesi kui veidrikke, keskendudes räigetele kirjeldustele nende "kummaliste" kehade kohta. Üksnes bioloogiliste erinevustele keskendudes eiravad sellised lood laiemaid sotsiaalseid küsimusi, mis intersoolisi inimesi puudutavad.

Intersooliste inimeste olemasolu iseenesest ei ole ajakirjanduslik lugu – intersoolised tunnused on umbes sama levinud kui punased juuksed. Samuti on suguelundite kohta üldjuhul ebaviisakas küsida. Lood intersoolistest inimestest võiksid keskenduda hoopis nende eludele: näiteks intersooliseks inimeseks olemise kogemus, kapist väljatuleku kogemus, intersooliste inimeste kogukond, intersooliste inimeste õiguste olukord Eestis jne.

Kaasav kajastus – kuna intersoolisi inimesi on üha enam hakatud kaasama akronüümi "LGBTQIA+", on oluline, et see kaasamine oleks sisuline, mitte pelgalt formaalne. Paljud inimesed võivad kasutada akronüümi "LGBTQIA+", kuid siiski mitte adresseerida intersoolisi inimesi või nende olukorda. Pinnapealne kaasamine võib tegelikkuses teha rohkem kahju kui kasu. Teisisõnu, kui lugu räägib näiteks seksuaalvähemustest, siis pole mõtet kasutada akronüümi LGBTQIA+ (või muud variatsiooni), sest lugu räägib ainult akronüümi esimesest kolmest tähest.

On tavaline, et intersoolisi inimesi pannakse ühte patta mittebinaarsete ja transsooliste inimestega. Kuigi osa intersoolisi inimesi võivad olla ka transsoolised või mittebinaarsed, on oluline neid mõisteid eristada. Intersoolisus viitab füüsilistele sootunnustele, transsoolisus, sh mittebinaarsus, soolisele identiteedile ja need erisused väljenduvad inimese elus erinevat moodi. Näiteks loos seadusemuudatusest, mis mõjutab ainult transkogukonda, kuid mitte intersoolisi inimesi, või mis mõjutab intersoolisi inimesi teistmoodi kui transinimesi, peaksid need erinevused olema välja toodud. Tähelepanelikkus üksikasjade suhtes toob esile olulisi erinevusi nende mõistete vahel ja tagab korrektse kajastuse.

SÕNASTIK

- **Juriidiline sugu** ehk sootähis määratakse sündides väliste sootunnuste põhjal ning kajastub rahvastikuregistris ja isikut tõendavatel dokumentidel. Eestis on kasutusel ainult kaks juriidilist sookategooriat: naine ja mees.
- **Sotsiaalne sugu** (*gender*) on ühiskonna arusaam sellest, mida peetakse naiselikuks või mehelikuks. Sotsiaalne sugu võib erineda kultuuriliselt, rahvuslikult ja isegi erisugustes sotsiaalsetes klassides. Näiteks mõnedes kultuurides eeldab mehelikkus füüsilist jõudu, domineerivust ja emotsioonide mitte näitamist. Samas kui naiselikuks peetakse tundlikkust, hoolitsevust ja passiivsust.
- **Sookahesus** (*gender binary*) ehk binaarne soosüsteem on soo kahene liigitus, mille järgi kõik inimesed on kas mehed või naised. Sugu määratakse binaarses soosüsteemis tavaliselt sünnil väliste sootunnuste põhjal, kuid selline soosüsteem võib tunnustada ka teistsuguseid soo määramise põhimõtteid, nt soo määramine soolise identiteedi põhjal. Binaarses soosüsteemis oodatakse trans- ja intersoolistelt inimestelt, et nende sooline identiteet, sageli ka sooline eneseväljendus, paigutuks kahese jaotuse – st naised-mehed – alla.
- **Sooline identiteet** (*gender identity*) ehk sooidentiteet tähistab inimese tunnetuslikku sugu ehk seda, kuidas inimene enda soolist olemist kogeb, tunnetab ja mõtestab suhtes erinevate soolise identiteedi kategooriatega nagu mees, naine, mittebinaarne jms. Inimese sooline identiteet võib, kuid ei pruugi kattuda sooga, mis talle sünnil määrati. Inimese soolist identiteeti ei saa eeldada tema välimusest, häälest, žestidest või käitumisest.
- **Seksuaalne orientatsioon** (*sexual orientation*) tähistab inimese võimet tunda kiindumust, samuti romantilist ja seksuaalset külgetõmmet ning soovi või soovimatust luua intiimseid ja seksuaalseid suhteid endaga samast või erinevast soost inimesega, rohkem kui ühest soost inimesega või inimesega olenemata tema soost.
- **Soolise enesemääramise õigus** peab olema olema igal inimesel. See tähendab seda, et igaühel on vabadus oma soolist kogemust ja soolist mina ehk soolist identiteeti kirjeldada, seda määratleda ja seda väljendada. Inimese soolist identiteeti ei saa kahtluse alla seada teine inimene, seda ei saa määrata või diagnoosida meditsiinitöötaja ja diagnoos ei tohi olla eelduseks, et pääseda ligi vajalikele tervishoiuteenustele.
- **Transsooline inimene** ehk lühidalt **transinimene** on inimene, kelle sooline identiteet erineb talle sünnil määratud soost. Kuigi omadussõna *transsooline* on seotud soolise identiteediga, ei ole siiski tegemist soolise identiteedi kategooriaga, vaid terminiga, mis kirjeldab soolise identiteedi ja sünnil määratud soo suhet. Transinimesed võivad seega olla ükskõik millise soolise identiteediga. Soolise identiteedi ja sünnil määratud soo erinevus ei ole tervises seisund, olgugi

et paljud transinimesed võivad soolise üleminekuga seoses soovida või vajada erinevaid tervishoiuteenuseid.

- **Transseksuaal** (*transsexual*) tähistas ajalooliselt transsoolist inimest, kuid on nüüdseks pigem nišitermin segaduse tõttu, mida tekitab liide "-seksuaal", kuna seksuaalne orientatsioon ja sooidentiteet on mõisteliselt erinevad kategooriad. Mõned transinimesed kasutavad seda sõna iseenda puhul, kuid kui inimene pole seda eraldi välja toonud ja tegu pole ajalooliste materjalide kajastamisega, tuleks kasutada terminit transinimene või transsooline inimene.
- **Transsooline naine** või lühidalt transnaine on inimene, kelle sooline identiteet on naine, kuid kelle sünnil määratud sugu ei olnud naine. Paiksooline naine või *cis*-naine on seevastu inimene, kelle sooline identiteet on naine ja kelle sünnil määratud sugu oli samuti naine. Transnaisel ja *cis*-naisel on sama sooline identiteet, kuid erinev sünnil määratud sugu.
- **Transnaiselik inimene** (*transfeminine person, transfem, transfemme*) on transsooline inimene, kelle sooline identiteet või sooline eneseväljendus on naiselik. Peale transnaiste võivad end transnaiselikult määratleda ka mittebinaarsed ja kväärid inimesed, kes tunnevad naiselikkusega tähenduslikku suhet.
- **Transsooline mees** või lühidalt transmees on inimene, kelle sooline identiteet on mees, kuid kelle sünnil määratud sugu ei olnud mees. Paiksooline mees või *cis*-mees on seevastu inimene, kelle sooline identiteet on mees ja kelle sünnil määratud sugu oli samuti mees. Transmehel ja *cis*-mehel on sama sooline identiteet, kuid erinev sünnil määratud sugu.
- **Transmehelik inimene** (*transmasculine person, transmasc*) on transsooline inimene, kelle sooline identiteet või sooline eneseväljendus on mehelik. Peale transmeeste võivad end transmehelikult määratleda ka mittebinaarsed ja kväärid inimesed, kes tunnevad mehelikkusega tähenduslikku suhet.
- **Mittebinaarsus** (*nonbinary*) on katussõna, mis tähistab kõiki soolisi identiteete, mis jäävad väljapoole kaksikjaotuses sookategooriaid mees ja naine. Seejuures võivad mittebinaarsed inimesed identifitseerida end mitme sooga (nt mitmiksooline), mitte ühegi sooga (nt asooline) ja nende sooline identiteet võib olla voolav ehk ajas muutuv (nt vulasooline). Lisaks katussõnale kasutatakse mittebinaarset ka soolise identiteedina.
- **Mittebinaarne inimene** (*nonbinary person*) on inimene, kes ei määratle oma sooidentiteeti binaarse soosüsteemi järgi. Selline sooidentiteet võib olla nt naise ja mehe vahel, mõlemad korraga, sootu, muutuv või koosneda mitmest soost. Mittebinaarne inimene võib end nimetada ka transsooliseks, kuna tema sünnil määratud sugu ei kattu tema tunnetusliku sooga, kuid ta ei pruugi seda teha.
- **Vulasooline, soovoolav** (*gender fluid*) on inimene, kelle sooidentiteet võib ajas muutuda, liikuda erinevate sooidentiteetide vahel või nende üleselt.
- **Sookväär** (*genderqueer*) tähistab sootunnetuse või soolise eneseväljenduse ühiskondlikele normidele jõulist vastandumist.
- **Sünnil määratud sugu** (*gender assigned at birth, AGAB*) viitab inimesele enne sündi, sünnihetkel või pärast sündi määratud soole, milleks on Eestis kas mees

või naine. Soo määramine sünnil toimub enamasti väliste sootunnuste põhjal, mis määrab ära nii inimese juriidilise soo kui ka selle, kuidas teda kasvatatakse. Sünnil määratud sugu ei pruugi vastata inimese sisemistele või sünnil avaldumata sootunnustele ega sellele, kuidas inimene end hiljem ise sooliselt määratleb.

- **Sooline üleminek** (*transitioning*) on protsess, mille käigus transsooline inimene hakkab elama vastavalt oma tunnetuslikule soole (ka soolisele identiteedile). Sooline üleminek võib, kuid ei pruugi sisaldada tunnetuslikke või psühholoogilisi muutusi (muutusi isiklikus sootunnuses või identiteedis), sotsiaalseid muutusi (nimi, soolisustatud asesõnad, sooline eneseväljendus, riietus), kehalisi muutusi (füüsiline trenn ja erinevad tervishoiuteenused) ja juriidilisi muutusi (nimi, isikukood, juriidiline sootähis). Erinevalt "soovahetusest", mida peetakse tänapäeval stigmatiseerivaks ja patologiseerivaks sõnaks, ei viita sooline üleminek ühelegi konkreetsele tegevusele või sündmusele, vaid määramatutele tegevustele ja kestvustele.
- **Soo tunnustamine** (*gender reclassification*) on toiming, mille käigus riik tunnustab transsoolise inimese soolist identiteeti. Praktilises mõttes on tegu **isikuandmete muutmise toiminguga**, mille käigus muudetakse rahvastikuregistris inimese soolisi isikuandmeid: isikukoodi, juriidilist sootähist ja tihtipeale ka nime.
- **Soolist üleminekut toetav kirurgia/tervishoiuteenused** tähistab tervishoiuteenuseid, mida transinimesed võivad soovida või vajada spetsiifiliselt soolise üleminekuga seoses. Näiteks puberteedi edasilükkamine, hormoonasendusravi, erinevad kirurgilised protseduurid ja hääleteraapia.
- **Sooline eneseväljendus** (*gender expression*) on see, kuidas inimene väljendab enda sugu, näiteks riietuse, kehakeele, soengu, sotsiaalse käitumise, hääle, meikimise jne kaudu. Kuna sooline eneseväljendus on mitmekesisem kui vaid jaotus naiselik-mehelik ning inimese sooline identiteet ei pruugi sellise kaksikjaotusega ühituda, ei saa otsustada kellegi soolise identiteedi üle tema välimusele tuginedes.
- **Sootunnused** (*sex characteristics*) on füsioloogilised tunnused, mis jagunevad esmasteks (reproduktiivorganid) ja teisesteks (ilmnevad puberteediga – habe, madal hääl, rinnad); ning välisteks (nt peenis, häbe) ja sisemisteks (nt munasarjad). Sünnil toimub soo määramine enamasti esmaste ja väliste sootunnuste alusel.
- **Sootunnuste varieeruvus** (*variety in sex characteristics*) on mõiste, mille abil kirjeldatakse sootunnuste bimodaalset jaotumist bioloogias. Tavaliselt jaotatakse inimesed sootunnuste alusel kahte lahtrisse – bioloogilised mehed ja naised. See on aga mitmes mõttes lihtsustatud käsitus, kuna sootunnused jaotuvad skaalal bimodaalselt, mitte binaarselt. Sugukromosoomid XX ja XY ei anna garantiid naise või mehe keha saamiseks. Leidub inimesi, kellel on XX-kromosoomid ja kes on mehed ning neid, kellel on XY-kromosoomid ja kes on naised. Mõnel inimesel on rohkem sugukromosoomi kui kaks, näiteks esinevad kombinatsioonid XXX, XXY ja XYY. Mõned kombinatsioonid tähendavad nähtavat erinevust, teised mitte. Mõnel inimesel puuduvad töötavad retseptorid

suguhormoonide tuvastamiseks ja keha ei saa aru, et hormoon olemas on. Ükskõik, millise sooga tegemist on, leidub kehas östrogeeni ja testosterooni, nende tase kõigub inimese elu jooksul ning erineb inimeste vahel. Anatoomilised eripärad, nagu rindade suurus, suguelundite välimus, karvakasv jne on samuti eri inimestel erinevad. On täiesti "tavalisi" bioloogilisi mehi, kellel on nn naiserinnad ja samamoodi on "tavalisi" naisi, kellel pole rindu.

- **Endosooline inimene** (*endosex person*)
on inimene, kes on sündinud füüsiliste, hormonaalsete või geneetiliste sootunnustega, mis vastavad normidele, mida peetakse meeste ja naiste kehadele omasteks. Endosoolise vastand on intersooline.
- **Intersooline inimene** (*intersex person*)
on katussõna inimeste kohta, kelle füüsilised, hormonaalsed või geneetilised sootunnused ei vasta normina tajutud naiste ja meeste kehadele. Kuna mõiste on nõnda lai ja hõlmab endas väga erinevate kogemustega inimesi, on intersoolistest inimestest kui ühtsest grupist keeruline rääkida. Intersoolisus võib olla tuvastatav sünnil, aga see võib selguda ka vanemas eas. Samuti on võimalik, et inimene ei saa kunagi teada, et ta on intersooline. Intersoolisuse vorme on väga palju erinevaid ja tegemist on loomuliku soolise variatsiooniga.
- **Sooline düsfooria** (*gender dysphoria*) on katussõna erinevatele ebamugavatele tunnetele, mis võivad tekkida rahulolematusest oma kehaga või erinevatest sotsiaalsetest olukordadest, olgu nendeks tunneteks pinge, häbi, kurbus, ärevus, kadedus, igatsus vms. Kõik transinimesed ei koge oma keha või identiteediga seoses düsfooriat ning nende tunnete intensiivsus, kestus ja tihedus võib märkimisväärselt varieeruda.
- **Sooline eufooria** (*gender euphoria*) on sõna heaolu- või õnnetunde kohta, mida võidakse oma soo, keha või identiteedi osas tunda. Ka sooeufooria kogemise intensiivsus, kestus ja tihedus varieerub inimeste seas suurel määral.
- **Soovähemused** (*gender minorities*) on grupp, mille alla kuuluvad kõik inimesed, kelle sooline identiteet ei vasta neile sünnil määratud soole (transinimesed) või kelle sootunnused ei vasta naise või mehe sootunnuste normile (intersoolised inimesed). Soovähemustesse kuuluvad inimesed võivad, kuid ei pruugi kuuluda ka seksuaalvähemuste hulka, ning vastupidi.
- **Paiksooline inimene, cis-sooline inimene** (*cisgender person*)
on inimene, kelle sooline identiteet ei erine talle sünnil määratud soost. Paiksoolised inimesed võivad olla kas mehe või naise soolise identiteediga. Soolise identiteedi ja sünnil määratud soo kattuvus ei ole meditsiiniline seisund, aga ka paljud cis-inimesed võivad oma soolise identiteediga seoses soovida või vajada erinevaid tervishoiuteenuseid.
- **Informeeritud nõusolek** (*informed consent*)
tähistab inimese õigust teada, milline on ta tervises seisund, millist teenust talle osutatakse, mis on selle teenuse osutamise eesmärgid, riskid ja alternatiivid. Kui tervishoiutöötaja on inimest kõigest sellest informeerinud, on inimesel õigus otsustada, kas ta soovib teenust. See tähendab, et tervishoiuteenuse

osutamisega seotud otsused peavad sündima tervishoiutöötaja ja inimese omavahelises koostöös.

- **Drag-esineja, dräägiesineja** (*drag artist*) on inimene, kes kehastub levinud sookäsituste põhjal loodud karakterisse esinemise, vaatemängu või muul meelelahutuslikul eesmärgil. Traditsiooniliselt riietutakse endast erineva soo rõivastesse, kehastudes mees- ja naiskarakteriteks, kuid võidakse fantaasiarikkalt väljendada ka kõikvõimalikke teisi sugusid, enesemääratlusi või kunstilisi ambitsioone.
- **Drag queen, drääg queen** ehk *drag*-kuninganna on esinemise, šou ja/või efektsuse eesmärgil naiseks riietuv inimene. Inimene ise võib olla ükskõik mis soost.
- **Drag king, drääg king** ehk *drag*-kuningas on esinemise, šou ja/või efektsuse eesmärgil meheks riietuv inimene. Inimene ise võib olla ükskõik mis soost.
- **Ristiriietuja** (*cross-dresser*) on inimene, kes võtab (aeg-ajalt) üle mõned teise soo elemendid (riietumine, käitumismaneerid, kosmeetika jne), kuid on rahul oma sünnil määratud sooga. Sõna "**transvestiit**" peetakse ajaloolise kasutuse tõttu mõnes kontekstis hinnanguliseks ja solvavaks, mistõttu on tänapäeval kasutuses sõna "ristiriietuja".
- **Vana nime kasutamine** (*deadnaming*) tähendab kellegi poole pöördudes või kellestki rääkides vale nime, tihti sünnil antud nime kasutamist. See võib olla tahtlik või tahtmatu.
- **Väärsoostamine** (*misgendering*) tähendab kellegi poole pöördudes või kellestki rääkides vale nime, sooliste asesõnade või muude soolisustatud sõnade kasutamist. See võib olla tahtlik või tahtmatu.
- **Sünnil antud nimi** on nimi, mille vanemad on lapsele andnud. On transinimesi, kes kasutavad oma sünnil saadud nime ka pärast soolist üleminekut või selle ajal, nagu on ka transinimesi, kes kasutavad uut nime ning ei soovi, et neile viidataks vana nime järgi.
- **Soostereotüübid** on lihtsustatud ja eelarvamuslikud arusaamad soorollidest.

Sõnastiku loomiseks kasutatud materjalid: TGEU Trans Media Guide, "Transtervishoiu põhitõed. Juhendmaterjal tervishoiutöötajale" sõnastik, "Minu tervis, minu õigused. Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele", Piret Karro bakalaureusetöö "Soolisus dünaamilise kultuurisüsteemina: sooline voolavus enesekirjelduses" ([2014](#)), Feministeeriumi sõnastik, Kadi Viik artikkel "Mis on sugu? 2. osa" ([2015](#)), Helgi Saldo artikkel "Kväärid etenduskunstid: drag/ spikker" ([2023](#)), Eesti LGBT Ühingu sõnastik, Cade Hildreth artikkel "Gender Spectrum: A Scientist Explains Why Gender (And Sex) Aren't Binary" ([2024](#)).

USALDUSVÄÄRSED ALLIKAD

UURINGUD JA TEADUSTÖÖD EESTIS

Praxise [HEALTH](#) projekt uuris põhjalikult LGBTQI+ inimeste õigusi tervishoiuvaldkonnas ja tervisevõrdsuse küsimusi Eestis. Mis uurisid sealhulgas ka transtervishoiuga seotud küsimusi.

[LGBTQI taskuteatmik](#) "Minu tervis, minu õigused Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele". Praxis 2024

[Tervishoiutöötajate ja tudengite hoiakud ja teadlikkus LGBTI patsientide suhtes](#)

[Praxise poliitikasoovitused transtervishoiu korraldamise kohta](#)

[LGBT Ühing](#) viis läbi 2018. aastal Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuringu, kus uuriti LGBT+ õpilaste heaolu ja murekohti.

Sara Arumetsa artikkel "[Õigus soolise üleminekuga seotud tervishoiule](#)" annab hea ülevaate transtervishoiust arengutest ülemaailmselt ja Eestis.

HUVIKAITSEORGANISATSIOONID EESTIS

[Eesti Transinimeste Ühing](#) on huvikaitse organisatsioon, mis seisab soovähemuste nähtavuse, õiguste ja huvide eest Eestis

[Eesti LGBT Ühing](#) on Eesti LGBT+ kogugonna heaks töötav organisatsioon, mis tegeleb strateegilise huvikaitsetööga, et riik tagaks LGBT+ inimestele võrdsed võimalused.

[Feministeerium](#) – feministlik veebiajakiri ja huvikaitse. Feministeeriumi kaasautorid on igasuguste sooidentiteetidega, eraldi rõhku on pandud transsooliste autorite kaasamisele ja transteemadest kirjutamisele. Asjakohased artiklid on leitavad teemaviite [trans](#) alt.

[Eesti Inimõiguste Keskus](#) on huvikaitseorganisatsioon, mis tegeleb vähemusgruppidesse kuuluvate inimeste kaitsmisega kohtu tasandil.

VÄLISMAA UURINGUD, ANDMED ja MEEDIASOOVITUSED

- Transgender Europe'i (TGEU) loodud [transõiguste indeks & kaart](#) annab põhjaliku ülevaadet transõiguste olukorrast Euroopas ja Kesk-Aasias
- TGEU [transtervishoiu kaart](#) näitab transspetsiifiliste tervishoiuteenuste kättesaadavust ja juurdepääsetavust 27 ELi liikmesriigis
- ILGA EUROPE'i [Rainbow Map ja Indeks](#) on iga-aastane võrdlusuuring, mis reastab 49 Euroopa riiki nende LGBTI võrdõiguslikkuse seaduste ja poliitika alusel
- [Euroopa põhiõiguste komisjon](#) (FRA) viib läbi suurimat LGBT+ kogukonna uuringut Euroopas
- GLAADi (USA valitsusväline meediaseire organisatsioon) loodud kasulike [allikate ja ressurside kogumik meediatöötajatele](#)
- [Ameerika Transajakirjanike Liidu](#) soovitusel ajakirjanikele

INTERSOOLISUSEST

ORGANISATSIOONID

[OII Europe](#) (Organisation Intersex International Europe) on katuseorganisatsioon intersoolisuse teemadega tegelevatele organisatsioonidele Euroopas
[interACT](#) on intersooliste noorte huvikaitseorganisatsioon
[Intersex Justice Project](#) töötab selle nimel, et lõpetada invasiivsed ja ebavajalikud operatsioonid intersoolistele noorte peal

PUBLIKATSIOONID

[Media Guide: Covering the Intersex Community](#) (interACT, 2017)
[UN Fact Sheet: Intersex](#) (UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 2019)
[Intersections: The LGBTI II Survey: Intersex Analysis](#) (ILGA Europe)
[Background Note on Human Rights Violations Against Intersex People](#) (UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 2019)
["I Want to Be Like Nature Made Me" Medically Unnecessary Surgeries on Intersex Children in the US](#) (Human Rights Watch, 2017)

VIITED (poolik)

Aet Kuusik. (2023, 7. märts). Kuidas teha sõnadega kahju. *Müürileht*. Kasutatud 23.03.2024, <https://www.muurileht.ee/kuidas-teha-sonadega-kahju/>

Allikvere, E., Sepper, M., ja Arumetsa, S. (2024). Mida peaksin teadma LGBTQI+ inimeste kohta? - juhendmaterjal tervishoiutöötajatele. *Mõttekoda Praxis*

Arumetsa, S., Padar, E. (2024). *Minu tervis, minu õigused: Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele*. Poliitikauuringute Mõttekoda Praxis.

Coleman, E., Radix, A. E., Bouman, W. P., Brown, G. R., De Vries, A. L., Deutsch, M. B., ja Arcelus, J. (2022). Standards of care for the health of transgender and gender diverse people, version 8. *International Journal of Transgender Health*, 23(sup1), S1-S259.

Interviewing & Editorial. (i.a.). The 519 Media Reference Guide. Kasutatud 28.08.2023, <https://the519mediaguide.org/topics-in-focus/interviewing-editorial/>

Raud, K. (2022). *Tugeva seisukohata inimesed: Kes nad on ja kuidas nendega LGBT teemadel rääkida* (lk 23). Eesti LGBT Ühing. Kasutatud 09.02.2024, https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2ef1ab04.usrfiles.com/ugd/5a1900_5d5a4293a6724991afd8b08b7ebd9fd7.pdf

Saldo, H. (2022, 18. jaanuar). Sugu moest välja! *Müürileht*. Kasutatud 01.02.2024, <https://www.muurileht.ee/sugu-moest-valja/>

Talað um trans—Handbók um hugtök og orðræðu. (2022). Trans Ísland. Kasutatud 30.08.2023, <https://transisland.is/talad-um-trans/>

Trans Journalists Association Styleguide. (2023, 15. august). Trans Journalists Association. Kasutatud 28.08.2023, <https://styleguide.transjournalists.org>

Trans Journalists Association. (2024). Stylebook and Coverage Guide. Kasutatud 18.02.2024, <https://styleguide.transjournalists.org/>

